

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕТАПРОЕКТУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Гріньова О.М.

Педагогічний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті досліджується проблема метапроекткування особистості у дошкільному віці. Проаналізовано динаміку цілепокладання у дітей. Розглянуто можливості методу проектів для активізації здатності особистості до авторського цілепокладання. Висвітлено основні етапи розвитку здатності особистості до планування своїх дій у дошкільному віці. Проаналізовано особливості розвитку і проблеми становлення стратегій поведінки у сучасних дітей дошкільного віку.

Ключові слова: метапроекткування, цілепокладання, планування, стратегії діяльності, дошкільний вік, особистість.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації й інформатизації сучасного соціуму, стрімких соціально-економічних трансформацій високу актуальність і соціальну значущість має проблема ефективного управління особистістю своїм життям у суспільстві, що стрімко змінюється, постановки реалістичних життєвих цілей, конструювання ефективних планів і стратегій для їх досягнення. Активізація базових конструктивних здатностей особистості до суб'єктного управління, метапроекткування свого життя на подальших етапах онтогенезу відбувається вже у дошкільному віці і включає активізацію здатності до цілепокладання, планування, вироблення ефективних стратегій своєї діяльності у різних модусах життя. Це обумовлює актуальність і соціальну значущість вивчення основних структурних компонентів метапроекткування діяльності особистості у дошкільному віці, їх чинників та оптимальних психолого-педагогічних умов активізації цього психічного утворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах сучасних фахівців з точних і гуманітарних наук з проблеми конструювання особистістю проекту ідеального чи реального явища, предмету, все частіше використовується термін «метапроекткування». Під цим поняттям вчені розуміють генеральний механізм формування індивідуальних смислів людини, який спрямовує її життєву активність, «проекткування самого проекту», тобто способи створення ідеальної моделі свого подальшого життя, динамічну модель конструювання нових соціальних структур для вирішення життєвих завдань та ін. [16; 17]. Активізація здатності особистості у дошкільному віці до цілепокладання, планування, прогнозування ефективності й вироблення стратегій здійснюється в умовах її актуальної діяльності, що охоплює модус теперішнього, найближчого минулого і майбутнього у її життєвій транспективі.

Вирішення раніше не вирішених частин проблеми. У роботах сучасних вчених досліджуються різні аспекти метапроекткування діяльності особистості у дошкільному віці. Водночас здійснений аналіз літературних джерел не виявив комплексних досліджень цього феномена як комплексного психічного утворення у єдності його структурних компонентів. Тому метою даної статті є вивчення психологічних передумов

метапроекткування особистості у дошкільному віці, особливостей розвитку основних структурних компонентів цього феномена.

Виклад основного матеріалу. У роботах сучасних вчених підкреслюється думка про те, що обмеженість життєвої перспективи, недостатність життєвого досвіду й становлення всіх ліній життєконструювання в дошкільному віці унеможливорює перспективне проектування особистістю свого життєвого шляху, визначення конкретних цілей життя та засобів їх досягнення. Однак базові психічні конструкти становлення метапроекту особистості на більш пізніх вікових етапах закладаються у дошкільному віці. Прообразом життєвих цілей особистості у дошкільному віці є окремі складові ідеального образу її майбутнього – життєві мрії. Водночас у дошкільному віці зростає здатність особистості до генерування власних цілей у різних видах діяльності, що стає основою конструювання нею власних життєвих цілей, – здатність до цілепокладання. У роботах В.У. Кузьменко підкреслюється думка про те, що процес цілепокладання у дітей дошкільного віку нерозривно пов'язаний з плануванням своєї діяльності і обумовлює визначення засобів реалізації ідеального образу бажаної цілі. Активізація цілепокладання упродовж дошкільного віку обумовлює зростання його цілеспрямованості й суб'єктності. Це, у свою чергу, обумовлює здатність дитини старшого дошкільного віку до цілеспрямованої постановки власних, авторських цілей в умовах спільної діяльності [11]. Згідно з С.В. Зоріною, основними напрямками розвитку цілепокладання особистості у дошкільному віці є цілеутворення (прийняття цілей референтної соціальної групи) і цілепородження (генерування власних цілей діяльності). Успішність розвитку цілепокладання особистості обумовлюється балансом цих процесів. Домінування цілеутворення особистості призводить до гальмування її рефлексії й самообмеження власної індивідуальності. Натомість домінування цілепородження за недостатнього розвитку цілеутворення спричиняє порушення єдності мотиваційно-смислової й предметної складових діяльності дитини [7].

Згідно з О.О. Ничипорук, успішність розвитку здатності дитини до цілепородження обумовлюється специфікою її міжособистісної взаємодії з дорослими. Створення батьками і вихователями

дитини ситуацій вільного вибору, а також проблемних ситуацій, у яких дитина має сама визначити смисл, поставити самоціль власної діяльності та прийняти рішення щодо практичної реалізації власної мети у суб'єктивно значущій діяльності сприяє розвитку цілепородження. Однак, згідно з результатами експериментальних досліджень вченої, більшість батьків і вихователів надають перевагу розвитку репродуктивного цілеутворення у дітей і мало уваги приділяють формуванню у неї вмінь визначення власних смислів і самостійної постановки цілей діяльності [12].

Крізь роботи сучасних вчених червоною ниткою проходить думка про те, що однією з найбільш ефективних форм активізації цілепородження у дітей дошкільного віку є метод проектів. Проекти у навчально-пізнавальній діяльності дітей дошкільного віку є інтегративною формою взаємодії дитини й дорослого. Реалізація такої взаємодії сприяє активізації як цілеутворення, так і цілепородження особистості у їх єдності. В умовах спільної проектно-діяльності дорослий допомагає дитині виявити соціально значущу проблему і поставити реалістичну ціль проектно-діяльності, а також стимулює активізацію пізнавального інтересу дитини до реалізації спільного проекту [3]. У роботах вчених підкреслюється думка про те, що в умовах проектно-діяльності дорослий допомагає дитині визначити мету проекту, яка є не лише соціально значущою в умовах конкретної проблемної ситуації, але й особистісно значущою для дитини [14]. Н.А. Кочкіна також підкреслила, що в умовах проекту мета спільної діяльності має бути значущою перш за все для дитини. Іншими умовами успішності подальшого розвитку цілепокладання дитини в умовах проектно-діяльності, окрім суб'єктивної значущості цілі, є соціальна значущість проекту (його результат має приносити користь іншим людям), реалістичність та доступність проекту, що визначає можливість самостійного виконання дитиною проекту, а також задоволення суб'єктом проектно-діяльності якістю її продукту [9].

Становлення здатності особистості до планування своєї діяльності відображає динаміку її цілепокладання. Активізація у дітей молодшого й середнього дошкільного віку цілеутворення, тобто прийняття цілей діяльності, запропонованих дорослими, обумовлює розвиток у них здатності діяти за інструкцією дорослих, тобто виконувати запропоновані дорослими одно- та багатоступеневі алгоритми дій для досягнення бажаних цілей діяльності. Згодом становлення здатності особистості до власного, авторського цілепородження обумовлює необхідність до створення нових алгоритмів досягнення бажаних цілей, тобто конструювання авторських планів своєї життєдіяльності [8]. Згідно з М.Э. Вераксою та О.М. Вераксою, становлення здатності дитини дошкільного віку до планування своєї діяльності відбувається у два етапи. У середньому дошкільному віці особистість набуває здатності до ступеневого планування лише одного етапу своєї діяльності і по його завершенню переходить до планування наступної дії. У старшому дошкільному віці розвиток рефлексії й становлення цілісного, синтетичного осмислення власної діяльності обумовлює перехід індивідуума до цілісного

перспективного планування власної діяльності на декілька дій вперед, що у свою чергу сприяє подальшому розвитку саморегуляції й поточного самоконтролю діяльності [4].

Г.Г. Кравцов та О.С. Кравцова відзначили, що активізація здатності до постановки дитиною індивідуальних життєвих цілей і планів обумовлює розширення життєвого поля перспективного проектування нею своїх дій в умовах міжособистісної взаємодії з однолітками. Однак генерування й реалізація особистістю планів, як і цілей, в умовах спільної діяльності є найбільш складним рівнем планування у дошкільному віці. Рівня ефективного конструювання планування своїх дій в умовах міжособистісної взаємодії набувають лише окремі діти дошкільного віку [10].

Становлення суб'єктної здатності дитини до управління своєю діяльністю обумовлює зростання суб'єктивної значущості для неї не лише процесу, а й результату цієї діяльності. Це обумовлює активізацію ієрархії мотивів, зокрема становлення мотивації досягнення успіху та оцінювання вірогідності успішності власної діяльності ще до її завершення. Переживання особистістю результатів власної активності, осмислення чинників, які призвели до успіху або завадили йому, є основою життєвої перспективи індивідуума на подальших етапах онтогенезу. Так, І.Р. Алтуніна підкреслила, що вже у молодшому дошкільному віці активізація мотиву досягнення успіху відбувається найбільш інтенсивно серед усіх інших видів мотивації. Розвиток мотивації досягнення успіху й критичності самооцінки обумовлює здатність дітей старшого дошкільного віку до адекватної оцінки чинників успішності своїх дій, усвідомлення взаємозв'язку власної успішності зі здібностями та докладеними зусиллями. При цьому прагнення до досягнення успіху дітей старшого дошкільного віку залежить від суб'єктивної значущості їх діяльності у різних модусах життєвого світу [1].

Згідно з П.П. Поддьяковим, розвиток прогностичних вмінь у дитячому віці дає можливість особистості старшого дошкільного віку передбачити результат процесу, який включає ряд етапів, логічно пов'язаних між собою, ще до його завершення [13]. У структурі алгоритму саморегуляції дитиною старшого дошкільного віку власних дій Л.В. Вороніна та К.О. Утюмова окрім цілепокладання, планування й виконання також виділили етапи корекції (заміни запланованих дій на інші, більш ефективні ще до завершення діяльності з метою вдосконалення її майбутнього продукту) й рефлексію (самоаналіз власних дій і труднощів по завершенні діяльності, який дає можливість передбачати аналогічні труднощі у майбутньому) [5].

Набуття дитиною дошкільного віку життєвого досвіду в умовах цілепокладання, планування, прогнозування й контролю ефективності власної діяльності обумовлює вироблення нею поведінкових стратегій, які найбільшою мірою сприяють досягненню успіху. За А. Бандурою, вироблення таких стратегій може здійснюватись як шляхом соціального наслідування, так і творчого комбінування структурних компонентів з різних вже знайомих стратегій поведінки у процесі імітаційного моделювання [2]. Зміст поведінкових стра-

тегій у дітей дошкільного віку обумовлюється специфікою системи їх цінностей. Так, згідно з результатами експериментальних досліджень С.Г. Якобсон, у дітей старшого дошкільного віку в ситуаціях морального вибору наявні як альтруїстичні, та і егоїстичні поведінкові стратегії [15]. Н.С. Денисенкова та В.В. Вироцькова, також зазначили, що становлення гри як провідної діяльності дітей упродовж дошкільного віку обумовлює зростання питомої ваги стратегії спільної діяльності, за рахунок зменшення суб'єктивної значущості стратегії спрямованості на себе. Проте найбільш поширеною стратегією поведінки дітей старшого дошкільного віку у конфліктних ситуаціях є «Суперництво», стратегії «Співробітництво» і «Приспособлення» використовує менша кількість дітей [6].

Таким чином, активізація здатності до цілепокладання, планування й прогнозування результатів власної діяльності обумовлює здатність дітей старшого дошкільного віку до генерування установлених способів поведінки і діяльності – життєвих стратегій. Водночас специфіка системи цінностей сучасних дошкільників обумовлює становлення у них як альтруїстичних, продуктивних, так і егоїстичних стратегій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз проблеми метапроекування особистості у дошкільному віці дає можливість констатувати, що цей віковий період є сензитивним для становлення структурних компонентів досліджуваного феномена. Водночас становлення життєвих цілей і планів у дітей є злитим і недостатньо диференційованим. У дошкільному віці відбувається активізація здатності особистості як до прийняття соціальних цілей

інших людей, так і до постановки авторських цілей. Розвиток суб'єктного цілепокладання дитини обумовлюється наявністю можливостей для здобуття такого життєвого досвіду. Ефективним засобом активізації авторського цілепокладання у дітей є метод проектів. Активізація здатності дитини до планування своєї діяльності у дошкільному віці обумовлює її перехід з покрокового планування на рівень багатоетапного планування своїх дій. А це, у свою чергу, обумовлює активізацію прогностичних здібностей дітей, зростання їх спрямованості на результат діяльності і активізацію мотивації досягнення успіху.

Активізація й інтеграція здатності дітей до цілепокладання, планування та прогнозування результатів своєї діяльності обумовлює становлення у них генералізованих стратегій поведінки. Однак серед таких стратегій у сучасних дошкільників наявні як альтруїстичні, так і егоїстичні поведінкові конструкти. Особливості розвитку основних складових метапроекування особистості на рівні конкретних видів діяльності особистості значною мірою обумовлюють специфіку її метапроекування свого життя у цілому на подальших етапах онтогенезу. Тому проблеми метапроекування особистості у дошкільному віці, виявлені у роботах сучасних вчених (недостатність розвитку структурних компонентів цього психічного утворення, їх обумовленість переважно соціальними, а не особистісними детермінантами, наявність як просоціальних, так і егоїстичних стратегічних конструктів, труднощі метапроекування в умовах спільної діяльності), обумовлюють необхідність розробки шляхів і засобів активізації цього феномена у дошкільному віці.

Список літератури:

1. Алтунина И. Р. Структура и развитие мотивов и мотивации социального поведения: формирование и развитие / Алтунина И. Р. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. – 75 с.
2. Бандура А. Теория социального научения / Бандура А. – СПб.: Евразия, 2000. – 320 с.
3. Бацина Е. Г. Педагогический совет в условиях введения ФГОС дошкольного образования / Бацина Е. Г., Сертакова Н. М., Крылова Л. Ю., Бабчинская В. Ю. – Волгоград: Учитель, 2015. – 162 с.
4. Веракса Н. Е. Познавательное развитие в дошкольном детстве. Учебное пособие / Н. Е. Веракса, А. Н. Веракса. – М.: Мозаика-Синтез, 2012. – 336 с.
5. Воронина Л. В. Развитие универсальных предпосылок учебной деятельности дошкольников посредством формирования алгоритмических умений / Л. В. Воронина, Е. А. Утюмова // Инновационные проекты и программы в образовании. – 2013. – № 5. – С. 40-44.
6. Денисенкова Н. С. Взаимосвязь стратегии поведения в конфликтной ситуации и социометрического статуса дошкольника в группе сверстников / Н. С. Денисенкова, В. В. Вироцькова // Психологическая наука и образование. – 2014. – № 6. – С. 106-117.
7. Зорина С. В. Исследование социально-психологических условий целелеполагания в старшем дошкольном возрасте: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Зорина Светлана Васильевна. – Самара, 1999. – 215 с.
8. Кожарина Л. А. Становление произвольного поведения в дошкольном возрасте: автореф. дис. ... на соискание учен. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Л. А. Кожарина. – М., 1992. – 18 с.
9. Кочкина Н. А. Метод проектов в дошкольном образовании: методическое пособие / Кочкина Н. А. – М.: Мозаика-Синтез, 2012. – 72 с.
10. Кравцов Г. Г. Психология и педагогика обучения дошкольников. Учебное пособие / Г. Г. Кравцов, Е. Е. Кравцова. – М.: Мозаика-Синтез, 2013. – 264 с.
11. Кузьменко В. У. Особливості формування домінуючих властивостей індивідуальності дитини 3-7 років / В. У. Кузьменко // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. VII. – Вип. 6. – К.: ГНОЗІС, 2005. – С. 182-192.
12. Ничипорук Е. А. Особенности целелеполагания в нормативной ситуации взаимодействия взрослого с ребенком-дошкольником / Е. А. Ничипорук // Психологическое знание в контексте современности: теория и практика: сборник статей по материалам IV Всероссийской научно-практической конференции с международным участием 28 февраля 2014 года / под общ. ред. Л. М. Попова, Н. М. Швецова. – Йошкар-Ола: ООО ИПФ «СТРИНГ», 2014. – С. 237-242.
13. Поддьяков Н. Н. Мышление дошкольника / Поддьяков Н. Н. – М.: Педагогика, 1977. – 277 с.

14. Проектный метод в деятельности дошкольного учреждения / Авт.-сост. Л. С. Киселева, Т. А. Данилина, Т. С. Лагода, М. Б. Зуйкова. – М.: АРКТИ, 2012. – 95 с.
15. Якобсон С. Г. Психологические проблемы этического развития детей / Якобсон С. Г. – М.: Педагогика, 1984. – 144 с.
16. Fisher G. Meta-design: A framework for the future of end user development / G. Fisher, E. Giaccardi // End user development. – New York: Springer, 2006. – P. 427-457.
17. Rudakova I. A. Principles of modelling of metadesign activity / I. A. Rudakova, K. Y. Kolesina // Russian psychological journal. – 2009. – Vol. 6. – P. 59-67.

Гринева О.М.

Педагогический институт
Киевского университета имени Бориса Гринченко

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕТАПРОЕКТИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ В ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Аннотация

В статье исследуется проблема метапроектирования личности в дошкольном возрасте. Проанализирована динамика целеполагания у детей. Рассмотрены возможности метода проектов для активизации способности личности к авторскому целеполаганию. Выявлены основные этапы развития способности личности к планированию своих действий в дошкольном возрасте. Проанализированы особенности развития и проблемы становления стратегий поведения современных детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: метапроектирование, целеполагание, планирование, стратегии деятельности, дошкольный возраст, личность.

Grynova O.M.

Pedagogical Institute
Boris Grinchenko Kyiv University

THEORITICAL BASIS OF PERSONAL GOAL SETTING IN PRESCHOOL AGE

Summary

The problem of personality metadesign is researched in the article. Dynamics of goal-design of children is analyzed. Possibilities of project's method for activation of personality's capability for author's goal-design are considered. Main stages of personality planning capability's development in preschool age are discussed. Special features and problems of development of behavior strategies of modern preschool aged children are analyzed.

Keywords: Metadesign, goal-design, planning, strategies of activity, preschool age, personality.

УДК 159.9:37.013.77

ПРОБЛЕМА ВХОДЖЕННЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Коханова О.П.

Інститут людини
Київського університету імені Бориса Грінченка

Досліджені теоретичні аспекти проблеми входження першокурсників в освітнє середовище в умовах сучасних тенденцій розвитку освіти та в контексті процесу соціалізації особистості. Виходячи з позиції того, що освітнє середовище є частиною соціального, розглянуто фази входження людини у соціальне середовище. Вивчено явище адаптації як однієї з провідних складових соціалізації майбутнього фахівця на етапі її початкового розгортання на першому курсі навчання в університеті. Досліджено психологічний аспект інтеграції першокурсників в освітнє середовище, а саме: мотиви їх навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: входження (інтеграція), адаптація, освітнє середовище, мотивація, студенти-першокурсники.

Постановка проблеми. В умовах реформування освіти професійної підготовки майбутніх фахівців актуальним є питання входження молодих людей в освітнє середовище вищого навчального закладу. Початок професійного на-

вчання завжди пов'язаний з актуалізацією адаптаційних можливостей особистості. На успішність входження першокурсників в освітнє середовище істотно впливає мотивація, насамперед сформованість навчально-професійних мотивів.